

TORRAS I BAGES I LA LITÚRGIA
EN LA LLENGUA DEL POBLE

per RAFAEL M. BOFILL

De 1931 data l'inici dels processos de beatificació de Josep Torras i Bages, l'eximi bisbe de Vic que el doctor Pont i Gol anomena «el nostre Sant Pare dels temps moderns», i el pare Gabernet, el «bisbe de Catalunya»¹; tres anys després, el 1934, en tingué lloc la presentació a la Sagrada Congregació de Ritus. Des d'aleshores fins a l'actual reviscolament de la causa —al que modestament vol unir-se aquest article—, han passat, doncs, més de seixanta anys. Malpensat que sóc, hom m'ha volgut justificar tal dilació al·legant el problema d'una llengua minoritària, com és el català, en la instrucció dels processos i el consegüent examen dels escrits del candidat, en aquest cas prou nombrosos, certament; les circumstàncies d'aquesta excusa, però, no em semblen acceptables, precisament perquè l'idioma en qüestió, bé que minoritari, és una parla formalment equiparable a qualsevol altra llengua culta, i conreada, endemés, per un clergat selecte i nombrós, que, d'altra banda, prou ha contribuït a la seva alta categoria literària. Millor, però, que les raons canonicoidiomàtiques podrà ben explicar la situació una simple dada temporal: Escrivá de Balaguer fou beatificat només disset anys després de la seva mort. Del traspàs de Torras i Bages, en canvi, en fa ja més de vuitanta, i d'altra banda cal tenir-hi present que en els seus processos no s'ha arribat encara a la beatificació sinó tan sols al pas immediatament previ, el decret de virtuts heroïques.

Significatiu és en tal aspecte un passatge atribuït al doctor Cardó, que alhora justifica la presència de l'il·lustre prelat de la seu de Vic a les pàgines de MISCEL·LÀNIA LITÚRGICA CATALANA: «Seguint l'impuls donat per un sant, el Beat Antoni M^a Claret, i per dos grans bisbes, Morgades... i

1. J. PONT I GOL, «La paraula sacerdotal del doctor Cardó», a: *Miscel·lània Carles Cardó*, Barcelona, 1963, p. 113; J. GABERNET, *Josep Torras i Bages, bisbe de Catalunya*, Barcelona, 1987.

Torras i Bages..., la vida religiosa conegué també, en extensió i en profunditat, un renovellament que —de no haver-s'hi alçat en contra hostilitats incomprensibles— hauria donat al país un fonament cristià, segur i il·lustrat, nodrit de Litúrgia i de Sagrada Escripura...»².

Morgades vol dir l'esperit de la Renaixença encarnat en un bisbe, la restauració del monestir de Ripoll i de prou altres temples de la Catalunya comtal, la fundació del Museu Episcopal de Vic —la primera col·lecció eclesiàstica d'art del nostre país tant per antiguitat com per importància—, la renúncia a l'arquebisbat de Burgos, la pastoral d'un prelat barceloní que hi exhorta a l'ús de la llengua catalana en la predicació i la catequesi i li val les crítiques tant dels polítics madrilenys com del secretari d'estat pontifici, el cardenal Rampolla. Però tot això es veu no ja redoblat sinó omplert de contingut fins a vessar per Torras i Bages, successor temporal i moral de Morgades a la mitra vigatana quan aquest coterrani i valedor seu es cofà amb la de Barcelona.

Recordem molt per damunt, però suficientment, la trajectòria del gran bisbe Torras en els aspectes explícits de la seva catalanitat, que —no cal dir-ho— no feien sinó exterioritzar-ne característiques genuïnes i autòctones: l'equanimitat, la llibertat d'esperit, la senzillesa, un patriotisme profundament arrelat però gens baladrer, la fidelitat a la tradició, l'ancoratge relatiu del present i el futur en el passat. Amb anterioritat al nomenament episcopal, encara simple sacerdot, fou consiliari del Cercle Artístic de Sant Lluc, i va dirigir la Joventut Catalanista organitzada per les Congregacions Marianes de Barcelona, així com l'Acadèmia Catalana, on es formaren portaveus i dirigents del catalanisme conservador: Jaume Carner, Jaume Bofill i Mates, Josep Maria López-Picó, Josep Puig i Cadafalch. President de la secció de propaganda religiosa de la Unió Catalanista, prengué part en la redacció de les *Bases per a la Constitució Regional Catalana*, les famoses Bases de Manresa (1892), que li deuen el text regulador de les relacions entre Catalunya, Espanya i el Vaticà, on es preveu «que hagin d'ésser catalans els que exerceixin jurisdicció eclesiàstica pròpia o delegada, com també els obtenidors de dignitats i prebendes». Aquest mateix any 1892 aparegué el principal dels seus textos, *La tradició catalana*, obra definida a la introducció per l'autor mateix «observació i contemplació silenciosa de la faç de Catalunya, a fi de determinar son tipus perquè ningú no pretengui deformar-lo»³, i considerada pel bisbe Morgades «verb de la Renaixença»; la defensa tenaç de la llengua autòctona en general i d'una manera ben específica en la catequesi, la predicació i l'oració que hi fan els capítols IV, V, VI i VII, però, venia ja de lluny, com ho demostren uns textos datats el 1879: la intro-

2. J. M^a FABREGA, «El claretianisme del Dr. Carles Cardó», a: *Miscel·lània Carles Cardó*, p. 44.
3. J. TORRAS I BAGES, *La tradició catalana*, Barcelona, 1966, p. 23. - Prologada per un bon estudiós del bisbe Torras suara traspassat, mossèn Joan Bonet, és l'edició que faig servir, i s'hi refereixen els números de pàgina que en dono a les citacions.

ducció al *Mes del Sagrat Cor de Jesús*, la protecció que per al llibret demana Torras i Bages a l'arquebisbe de Tarragona, Benet Vilamitjana, i la favorable resposta del metropolità⁴. El 1893, l'assemblea de delegats de la Unió Catalanista, reunida a Reus, li encarrega una comunicació adreçada als bisbes catalans per tal d'exhortar-los a usar la llengua catalana en la predicació i en tots els actes del culte públic on es pugui obviar el llatí. El mateix any del seu nomenament episcopal (1899) fundà la Lliga Espiritual de la Mare de Déu de Montserrat.

Per a comprendre, però, com totes aquestes manifestacions evidents responien a una convicció profundament arrelada cal fixar-se de manera particular en els disset anys de l'episcopat de Torras i Bages. Tothom sap que tant en l'Església com en qualsevulla altra institució jeràrquicament organitzada la formulació de criteris sol estar presidida per una circumspècció directament proporcional al nivell jeràrquic de qui els emet, i que això posa prou sovint les autoritats eclesiàstiques en contradicció franca amb la llibertat d'esperit del Crist de l'Evangeli, compromès fins a la mort. Sota el «Gran Bisbe»⁵, però, no fou pas així com anaren les coses. Tot just designat per a la mitra de Vic, i ja abans de prendre'n possessió, l'ajuntament barceloní del doctor Robert l'elegí president dels Jocs Florals de 1899, i l'enrenou que a Madrid i a la nunciatura provocà el temor d'un discurs presidencial on el prelat electe pogués manifestar el seu catalanisme el duagué a respondre les alarmades comunicacions oficials rebudes al·legant que el parlament estava fonamentat en la doctrina tomista⁶ i, d'altra banda, com s'acostumava a fer, ja s'havia imprès; no obstant això, afegia que si el text era trobat impropcedent per a la dignitat episcopal s'estimava més renunciar-la⁷. El 1902 s'enfrontà obertament a Romanones, ministre espanyol d'Instrucció Pública, per causa del decret on prohibia l'ensenyament del catecisme en català. Més tard ratifica amb una segona edició de *La tradició catalana* tot allò que havia escrit catorze anys abans, quan només era un simple sacerdot, bé que lliurat a una intensa activitat pastoral i intel·lectual; i ho encapçala amb un pròleg signat el desembre de 1905 i on diu clarament que el caràcter ecumènic de l'episcopat no li ha fet veure en el llibre, tot rellegint-lo i reflexionant-hi, cap excés d'exclusivisme localista. Promogut tres anys després (1909) a l'arquebisbat de Burgos, repeteix l'actitud del seu predecessor, el bisbe Morgades, i reafirma amb la renúncia a l'ascens la pregona sinceritat d'una vida lliurada al país, mentre manifesta al nunci apostòlic la presumpció d'ésser necessari a Catalunya des de la seu episcopal

4. P. 5 i s., 9 i s., edició de 1919, Barcelona, Foment de Pietat Catalana.

5. Qualificatiu freqüentment aplicat al doctor Torras.

6. Durant la seva estada al seminari de Vic l'influí acusadament Tomàs d'Aquino. El pintor Josep Maria Sert, a qui el bisbe Torras va encarregar la decoració mural de la catedral vigatana, l'anomenava el «sant Tomàs dels temps moderns».

7. E. JARDÍ, *El Doctor Robert i el seu temps*, Barcelona, 1969, p. 79 i s.

de Vic; semblantment s'esdevé al cap de cinc anys (1914), quan refusa l'arquebisbat de València. El 1915, al congrés d'art cristià promogut pel mateix bisbe Torras i mossèn Lluís Carreras va seguir el Primer Congrés Litúrgic de Montserrat, d'on arrenquen la difusió i la popularització del moviment litúrgic al nostre país. Per fer entendre si en fou de necessari Torras i Bages per a Catalunya només cal esmentar algunes de les personalitats que li estigueren vinculades i ben sovint en foren profundament influïdes: Manuel Duran i Bas, Antoni Gaudí, Enric Prat de la Riba, Jacint Verdaguer, Josep Morgades, Miquel d'Esplugues, Ignasi Casanovas, Antoni Maria Marcet, Frederic Clascar, Lluís Carreras, Jaume Collell, Carles Cardó, Joan B. Manyà, Joan Maragall, Josep Carner.

Potser algú trobarà forçada la inclusió d'aquestes ratlles en una publicació de la Societat Catalana d'Estudis Litúrgics, entitat dedicada, com es llegeix al «Preliminar» del primer número de MISCEL·LÀNIA LITÚRGICA CATALANA⁸, al «conreu científic de la història de la litúrgia i de les manifestacions paralitúrgiques de la pietat popular en les terres catalanes, i també en els territoris que formaren part de la Corona de Catalunya-Aragó». Certament, ningú no pot dir que Josep Torras i Bages fos, en l'estricta accepció del mot, un liturgista, bé que, juntament amb la Sagrada Escriptura i la *Summa theologica* de sant Tomàs (v. abans, nota 6 i el seu context), tenia sempre a l'abast *L'Année Liturgique* de dom Guéranger, el gran apòstol benedictí de la reforma litúrgica⁹; de fet, la comesa d'un bisbe com cal —com ell, doncs— té un caràcter molt ampli, que depassa qualsevulla especialització. Ningú no pot negar, però, el pes de la seva acció pastoral no sols en el context genèric de la Renaixença ans també en un dels àmbits específics compresos en aquest desvetllament cultural omnicomprensiu d'on nasqué la Catalunya moderna: el moviment litúrgic, un renovellament l'excel·lència autòctona del qual en el conjunt de l'Occident ha merescut prou reconeixements forans procedents dels cercles capdavanters de la renovadora empena¹⁰.

En l'estreta relació existent entre litúrgia i pastoral¹¹ hi ha un aspecte molt definit que, malgrat aquesta concreció, per causa de la seva consubstancialitat pot passar a voltes desapercbut, alhora que també per raó d'aquest caràcter consubstancial és sempre un factor de pes; una explanació parabòlica el podria comparar al fenomen de la respiració, tan

8. Barcelona, 1978, p. 7.

9. Informació del nostre consoci mossèn Miquel dels Sants Gros, conservador del Museu Episcopal de Vic i bon conxeador de la història i l'anecdòtari del bisbat; veg. també mostres concretes del respecte de Torras i Bages envers la normativa litúrgica a GABERNET, *op. cit.*, p. 285, 335, 337, 341, 394 i s., 404, 408.

10. Prou directament ens toca el d'un consoci nostre, el dominic Pierre-M. Gy, que el 1984, quan era director de l'Institut Superior de Litúrgia de París, en una de les conferències organitzades per la Societat Catalana d'Estudis Litúrgics afirmà no saber d'enlloc on com a Catalunya hi hagués un esplet tan nombrós i selecte de liturgistes.

11. G. M. BRASÓ, *Litúrgia i espiritualitat*, Montserrat, 1956, p. 337 i s.

essencial per a la vida però també per això mateix tan inconscientment produït. Estic al·ludint a la llengua, element de primeríssima categoria en la litúrgia perquè en definitiva ho és de qualsevulla manifestació humana. Que l'hora de les celebracions litúrgiques s'adapti més o menys a l'horari històric del fet commemorat (cas de la Passió i la Resurrecció del Crist); que els ornaments del celebrant comprenguin la casulla o es limitin a l'alba; que els fidels participin en l'eucaristia *sub utraque specie* o de la manera acostumada: res de tot això no tindrà mai la transcendència de les disposicions que elevaren els idiomes vernaculars a la categoria de llengua litúrgica, fet de singularíssima importància en casos com el de les terres de cultura catalana precisament¹².

«La llengua és el poble... entre el pensament i sa expressió, és a dir, la llengua, hi ha una relació íntima, com entre un motlle i l'emmotllat; són dos factors que per força han d'ésser homogenis, puix, del contrari, no resultaria d'ambdós aqueix produït que forma la filosofia i la literatura d'un poble. D'entre tots els vincles socials, treta la Religió, la llengua és el que estreny més fort; familiaritza el tracte, facilita la conversa i fa més afectuoses les mútues relacions, d'aquí que sia aquest un element de què no deu oblidar-se qui vulgui influir sobre el poble... la paraula o la llengua d'un poble és la manifestació i resplendor de sa substància, la imatge de sa figura, i qui coneix una llengua coneix el poble que la parla, i desapareguda la llengua, queda també esvaït el poble, o almenys substancialment canviat»¹³.

A tota aquesta argumentació de caràcter genèric i bàsic fa seguir Torras i Bages tres capítols¹⁴ on d'una manera específica parla respectivament de l'ús de la llengua materna en la catequesi, la predicació i l'oració, i amb una insistència tal, recolzada en abundants i favorables raonaments i testimonis, que ens du immediatament a la consideració dues circumstàncies: una absoluta autoconsciència de la seva raó, i l'existència d'un mur d'incomprensió que ell prou voldria foradar i enderrocar amb els arguments una i altra voltes exposats.

La seva convicció incommovible ens la demostra el resultat de les precaucions descrites en el pròleg a la segona edició del text, publicada catorze anys després de la primera i al cap de set d'episcopat; ja n'he dit quelcom, i ara ho repeteixo amb les mateixes paraules de l'autor: «Algunes vegades, anys després d'escrit aquest llibre, sobretot un cop adquirit el caràcter episcopal, havíem pensat si les seves idees, la seva teoria o la seva filosofia social, harmonitzaria amb el nostre esperit actual com a l'hora en què el componguérem... Abans de donar per segona vegada a l'estampa el present llibre, de nou l'havem llegit, i sobre d'ell havem reflexionat, l'havem contemplat a la llum del criteri episcopal, cosmopolí-

12. A. OLIVAR, «La Comissió interdiocesana per a la versió dels textos litúrgics al català: nou anys de treball», a: *Miscel·lània Litúrgica Catalana*, 1 (1978), p. 167 i s.

13. TORRAS I BAGES, *La tradició catalana*, p. 43 i s.

14. *Op. cit.*, p. 46 i s.

tic, per veure si la nostra concepció de la societat que es manifesta en el llibre resultava esquifida i si contrariava la noble aspiració moderna i cristiana d'una societat universal i internacional...Temíem que l'afecte intens a la terra on fórem engendrats i nasquérem i que ens nodrí comunicant-nos la pròpia vida, no hagués limitat l'horitzó de la nostra intel·ligència, no hagués seduït el nostre enteniment privant-lo de llibertat...» Al capdavant, però, es convenç plenament que «la tradició no és una preocupació, sinó una necessitat de la naturalesa humana... i la restauració, la renovació i la llibertat no són altra cosa que la reivindicació de la tradició d'un poble, o sia d'un esperit propi que es resisteix noblement a desaparèixer... Ens ratifiquem, i per això de nou publiquem aquest llibre, en la necessitat de fer revivre els sentiments que amb una harmonia dolça i providencial lliguen els homes entre sí i fan de la societat un ser orgànic; i el que començarem per instint íntim, ho reproduïm per convicció reflexiva... Per això nosaltres, convençuts que aquest llibre pot, encara que sigui molt mòdicament, contribuir al sosteniment i a l'energia de l'esperit catalanesc, que és tan necessari que se sostingui en la nova faç de la nostra vida social, si aquesta ha d'ésser perseverant i noble, el publiquem de nou pensant que no és estrany al càrrec apostòlic i espiritual, sinó molt propi d'ell, contribuir a fertilitzar la vida pública i social del país on s'exerceix el sagrat ministeri...»¹⁵.

El caràcter reiteratiu d'aquests mots —molt més manifest, no cal dir-ho, quan hom els llegeix no com aquí, en petits extrems, sinó en tot el seu desplegament— revela ja en principi un llenguatge dreturer i compromès, gens ambigu, eclesial en tot cas, no eclesiàstic, sobretot si no fem gaire esment de la certa prosopopeia del *plural auctoris*. D'altra banda, però, aquest caire repetitiu recorda un xic el recurs a la reiteració, potser didàctic, propi de molts passatges de l'evangeli segons Joan, i particularment del que té per escenari la sinagoga de Cafarnaüm¹⁶, on Jesús, davant l'estupefacció dels jueus, esmenta insistentment el prodigi eucarístic una vintena de cops i sembla satisfer-se quasi de l'escàndol que les seves repetides afirmacions provoquen. I en això, en la deliberada reiteració de les justificacions donades pel bisbe Torras no sols en el pròleg objecte d'aquesta anàlisi ans també en els tres capítols suara esmentats i referents a l'ús de la llengua catalana en el culte i en l'acció pastoral, em sembla veure, endemés del propi convenciment, l'afany de somoure el mur d'incomprensió, de convèncer uns altres «jueus», paradoxalment oblidadissos de les resolucions de Trento i dels concilis tarraconenses, que també esmenta al seu llibre Torras i Bages.

Tot just iniciat aquest article, en un passatge del doctor Cardó han sortit les «hostilitats incomprensibles» dreçades contra un renovella-

15. *Op. cit.*, p. 17 i s.

16. Jn, 6, 31-58.

ment cristià de Catalunya «nodrit de Litúrgia i de Sagrada Escripura» i en bona part impulsat pel gran bisbe Torras (v. abans, nota 2 i el seu context). No puc deixar de parlar-ne si vull fer entendre el valor d'aquest impuls i el coratge de l'impulsor, que s'enfronta amb molta mà esquerra, com qui no se n'adona, a la mateixa església oficial.

Dels criteris pròpiament científics de *La tradició catalana* hom pot prescindir-ne sense cap dificultat: s'hi pot estar o no d'acord, però en definitiva no són sinó un aspecte circumstancial d'una obra que, escrita dins encara del segle XIX, estem considerant ja quasi a la vetlla del XXI. Ja no s'esdevé el mateix, però, amb les afirmacions on es fa «regionalista»¹⁷ una Església que en el millor dels casos, i almenys tocant a Catalunya, ho era aleshores i segueix essent-ho encara d'una manera ben covarda, absolutament vergonyant. Hem de creure, doncs, o que en aquesta ocasió concreta el sant home ofega el subconscient i ho fa de bona fe, com qui mira de foragitar una temptació, o bé que exalta una característica inexistente potser per a dur-la així amb suavitat, sense tensions ni enfrontaments, a l'existència, a una realitat les gràcies de la qual pondera al llarg de tot el llibre: com si les lloances immerescudes haguessin de provocar en els destinataris, per un sentiment de vergonya, l'afany d'un canvi d'actitud que les fes tornar justes. D'altra banda, tampoc no pot tractar-se d'una qüestió vinculable a la promoció episcopal, perquè el text, com sabem, no es va modificar mai, i aparegué quan encara faltaven set anys per a tal nomenament, del tot imprevisible aleshores perquè igualment ho era el del ministre del govern espanyol que el proposà i efectuà, el juriconsult català Manuel Duran i Bas. Crec que s'han de tenir presents els compromisos de la condició sacerdotal de Torras i Bages quan hom vol explicar-se les opinions escrites del futur gran prelat sobre allò que ell anomena «el regionalisme de l'Església»; hi cap, endemés, la possibilitat d'un distinguo tàcit entre Església i cúria romana.

Sigui com sigui, però, sacerdot o bisbe, no podia deixar de tenir clara consciència d'una actitud eclesiàstica oficial causa de fets com l'alarma

17. També cal circumstanciar aquest adjectiu; avui, escriuríem «nacionalista», i, de fet, el contingut del text ho justifica plenament.- No acabo d'entendre per què alguns dels autors que s'han ocupat de Torras i Bages no saben situar-lo en el seu temps. Veg., tocant al «regionalisme», l'estudi de J. L. Pérez Francesch que encapçala el text J. TORRAS I BAGES, *L'Església i el regionalisme i altres textos (1887-1899)*, Barcelona, 1985, p. V-XXXVII; entre nombroses disquisicions de les que dissenteixo, l'estudi esmenta prou les Bases de Manresa, i això sol, aquest conjunt de reivindicacions que avui, més de cent anys després i en plena època «nacionalista», Catalunya encara no ha vist satisfetes, demostra clarament què vol dir el prelat quan parla de «regionalisme». Un altre enfocament erroni de la figura del gran bisbe es troba en el text d'É. VALENTÍ FIOU *El primer modernismo literario catalán y sus fundamentos ideológicos*, Esplugues de Llobregat, 1973, que en el seu capítol VI (p. 243 i s.) jutja Torras i Bages notablement al marge de les seves circumstàncies: s'hi confonen la mesura i el tradicionalisme típicament catalans amb un pretès conservadorisme de caràcter pejoratiu, i s'hi considera estrany que un eclesiàstic somni en una Catalunya cristiana.

que la seva presidència dels Jocs Florals de 1899 i l'anunciat discurs corresponent van provocar en la nunciatura, o l'antitridentina carta del secretari d'estat de Lleó XIII i exnunci a Madrid, el cardenal Rampolla, adreçada en nom del papa al doctor Morgades (1900) per a censurar-li el foment de la catequesi i la predicació en català; «per desgràcia, en la mateixa Església l'ús de la llengua materna troba encara molts i forts obstacles»: amb aquesta expressió tan directa, i referida, no cal dir-ho, a la parla dels catalans, clou l'autor el capítol VI de *La tradició catalana*.

Com ho demostra en la segona part del seu text, Torras i Bages coneixia prou la nostra història¹⁸ —bé que a la manera del seu temps; ja he fet veure per què això és ben natural, i ara afegeixo que tal circumstància no afecta en res l'anàlisi present— per saber que, almenys des del segle XIII Catalunya, nascuda a partir del rebuig al regne franc i al califat cordovès, fa nosa a Roma tan bon punt es comença a preveure la fortuna de les monarquies hegemòniques i autoritàries que els succeiran, la francesa i la hispànica; i això va seguir així fins als dies de l'il·lustre prelat, i persisteix encara avui mateix, sempre, endemés, amb un agreujant: la plurisecular ingratitude a una romanitat catalana també multisecular; que ell tampoc no desconeixia¹⁹. L'Església —almenys l'oficial— no és pas, com la vol veure Torras i Bages, «regionalista», ans descaradament estatista; la cúria romana té una tendència irresistible a l'aliança amb el més fort, a considerar el món en termes polítics, dividit en estats, i no segons el criteri humà i en definitiva evangèlic de les nacions. Hom diria que una manca de fe en la divina providència —paradoxalment, però, a tort i a dret predicada— indueix Roma a «invertir» en «valors segurs» des d'un punt de vista mundà.

Ignoro si l'animadversió romana contra Catalunya té una motivació anàloga a la que segons el meu criteri sembla tenir l'espanyola: el ressentiment dels alumnes mediocres envers els capdavanters de la classe; concretant-nos al tema aquí tractat, hom diria que Madrid i, paradoxalment, el Vaticà es molesten a l'uníson quan s'adonen que durant molts anys l'únic país peninsular actiu en el camp de l'apostolat litúrgic és Catalunya. No puc deixar de pensar en l'expressió de Jesús que, adreçada als mestres de la Llei i els fariseus, i referida al Regne del cel, es llegeix en Mt 23,15: «Vosaltres no hi entreu ni permeteu que hi entrin els qui voldrien entrar-hi!» Lc 11,52, la refereix al coneixement de Déu: «Vosaltres no hi heu entrat i heu tancat la porta als qui volien entrar-hi!» D'altra banda, veiem que en el camp genèric d'una àmplia *Weltan-*

18. A les p. 170 i s., en parlar concretament de Jaume I i Innocent III, a continuació de l'elegi del sobirà al pontífex esmenta fins i tot una mesquinesa del papa, bé que després en doni els corresponents pal·liatius.

19. Tota aquesta qüestió, amb notes abundants de referència, està tractada més àmpliament a les pàgines 119-130 del meu text *Aportacions a la interpretació social de l'art català*, Barcelona, 1985.

schauung l'esperit progressista i fins i tot avantguardista de Catalunya —bé que ancorat sempre en el sòl consistent de la tradició— no ha deixat mai de manifestar-se al llarg de la seva història i en tota mena d'àmbits: dret, organització social, tendències polítiques, formes artístiques, filosofia, consideració general de la vida i la persona humanes, i, naturalment, també espiritualitat²⁰; és possible que això, en evidenciar per contrast la inèrcia de la cúria romana²¹, afavorida encara per un estatisme que tocant a Catalunya fa prou i massa cas d'unes reclamacions de l'Estat retrògrad opressor estrictament mogudes per interessos polítics, hagi provocat el recel d'una església oficial ben poc evangèlica.

Josep Torras i Bages, doncs, no degué ignorar les «hostilitats incomprensibles» dreçades contra el «fonament cristià, segur i il·lustrat, nodrit de Litúrgia i de Sagrada Escripura» que, en bona part gràcies al seu impuls, directe o no, donà, entre altres fruits, la revista *Vida Cristiana* (1914), el Primer Congrés Litúrgic de Montserrat (1915) i el Primer Congrés d'Art Cristià (1915), ja esmentats abans, la Setmana Litúrgica de Banyoles (1917), l'entitat «Amics de l'Art Litúrgic» (1923), la Primera Exposició d'Art Litúrgic (1925), realitats a les quals s'ha d'afegir la Lliga Espiritual de la Mare de Déu de Montserrat, que, fundada per Torras i Bages el mateix any del seu nomenament episcopal (1899), ha anat difonent al llarg del segle i de manera ben notable el cant gregorià i el moviment litúrgic en general, ha fomentat l'escoltisme al si de l'Església, i ha contribuït poderosament, com era el propòsit del fundador, a la renovació espiritual i temporal del país.

S'atribueix al gran bisbe la famosa expressió no localitzada enlloc però síntesi exacta del seu pensament pastoral «Catalunya serà cristiana o no serà». Encara que no s'hagi trobat escrita en cap dels seus textos, no n'hi manquen prou d'altres d'equivalents; heus-ne aquí una, com a exemple només: «Catalunya i Església són dues coses en el passat de la nostra terra que és impossible destriar; són dos ingredients que lligaren tan bé fins a formar la pàtria; i si algú volgués renegar l'Església no dubti que al mateix temps hauria de renegar la pàtria»²². Tot això és quelcom molt fort, contundent, i àdhuc pot semblar una mica exagerat. Aquesta mateixa vehemència, però, tan necessària per a lluitar des de dintre mateix contra unes «hostilitats incomprensibles», s'ha de veure inherent a l'empenta apostòlica del sant home, que, naturalment, es comunica, de prop o de lluny, al conjunt de l'espiritualitat cristiana del pa-

20. Aquesta afirmació, traslladada al camp de la litúrgia, és el leitmotiv de prou articles meus apareguts a *Miscel·lània Litúrgica Catalana*; veg. els números: 2 (1983), p. 145-155; 3 (1984), p. 91-108; 4 (1990), p. 82-100; 6 (1995), p. 147-154.

21. H. KÜNG, *Kirche im Konzil*, Friburg (Alemanya), 1963, p. 35 i s., diu que el darrer concili ecumènic es pot haver celebrat amb un retard de quatre segles.- Un clar exemple d'aquesta inèrcia és la difusió de l'encíclica *Rerum Novarum* (1891) quan el famós manifest de Marx i Engels (1848) feia més de quaranta anys que anava pel món.

22. *La tradició catalana*, p. 22.

ís i la vivifica. Jo diria fins i tot que, malgrat els quinze anys aleshores transcorreguts des de la mort del bisbe Torras (1916), cal vincular-hi també un dels grans èxits catalans del cristianisme contemporani, malauradament truncat en plena florida per una guerra civil d'importació i ofegat després del conflicte, a causa del seu caràcter netament autòcton, per les imposicions del bàndol vencedor i de la submissa jerarquia eclesiàstica espanyola, que només va tolerar una sempre ranquejant i anodina *Acción Católica* : estic al·ludint a la Federació de Joves Cristians de Catalunya, que, fundada el 1931 i precisament a l'empara del lema «Catalunya serà cristiana o no serà», fou atacada per dretes i esquerres —bon senyal— i multiplicà ràpidament per tot el país els seus membres, intercomunicats per nombroses publicacions periòdiques pròpies.

Tot plegat, doncs, i molt particularment la defensa de la llengua catalana, demostra prou la coratjosa convicció de Josep Torras i Bages, conseqüentment posada en pràctica, bé que amb tant de tacte com fermesa: l'empenta era eclesial; la praxi fou eclesiàstica. Traspassat el gran bisbe, la seva obra pogué semblar inútil: el seu mateix successor, bé que procedent d'un país de cultura catalana, va prohibir l'ús col·lectiu del català al seu seminari, contra els acords adoptats per l'episcopat de la Tarraconense al qual ell mateix pertanyia. Coetàniament (dècada 1920-1930) s'anaren produint atacs del mateix gènere a altres bisbats de la província eclesiàstica, en alguns casos per motius tan ridículs com la pronunciació romana del llatí, considerada aleshores separatista —ho és, naturalment, qualsevol «separació» del tradicionalisme anquilosat— malgrat les recomanacions favorables de Benet XV, fidelment seguides a Catalunya; en una ocasió concreta²³, la irrisòria incongruència va arribar a sancions tan greus i desorbitades com la *suspensio a divinis* durant una setmana decretada contra un canonge de Tortosa que havia pronunciat *more romano* la *g* d'un text llatí. Vingueren finalment els cinc famosos decrets de les congregacions romanes contra l'ús pastoral del català (1928), deguts fonamentalment als auspicis del nunci apostòlic a Madrid, el posterior cardenal Tedeschini; aquest sinistre personatge obligà l'any següent a la piadosa institució «Foment de Pietat Catalana» a suprimir l'adjectiu d'aquesta denominació i a publicar en espanyol part dels seus textos, ordre mesquina però obeïda per un mal entès esperit de romanitat que el cardenal Vidal i Barraquer defensava a ultrança²⁴.

Quant a les «hostilitats incomprensibles» i llur pes sufocant al llarg de les dècades centrals del segle damunt la Catalunya cristiana que havia somniat i preparat el gran bisbe de Vic, val més quedar-se en l'al·lusió, i recordar, només, que un Vaticà ja postconciliar tingué malgrat tot

23. Veg. A.-J. SOBERANAS I LLEÓ, «Interdicció de la llengua catalana a la seu de Tortosa», a: *Contribució a la història de l'Església catalana*, Montserrat, 1983, p. 237 i s.

24. «Obediència total i sincera a les nostres Autoritats Eclesiàstiques», a: *El Bon Pastor*, vol. 5, 1929, p. 97 i s., 195. Aquest text, que no va signat, és del doctor Cardó.

la barroeria d'enviar a la seu barcelonina, i després de quasi quaranta anys de prelats de cultura no catalana, un altre foraster, que el poble, ben tip, al capdavant, de romanitat ignominiosament pagada, ja no va acceptar (1966).

En els àmbits específics de la litúrgia i de la llengua, els efectes continuats de l'empenta renovadora internacional, reforçada a Catalunya amb la Renaixença i difosa per l'espiritualitat del doctor Torras i els seus seguidors, feren possible un any després (1967), malgrat totes les reticències de la Constitució *Sacrosanctum Concilium* (4.12.1963) i el *Motu proprio Sacram Liturgiam* (25.1.1964), la celebració eucarística íntegrament en la parla del poble. Només he fet abans un lleuger esment de la transcendència d'aquesta realitat a Catalunya (v. nota 12 i el seu context); ara ho ratifico no pas repetint el meu parer personal ans bé aduint literalment l'opinió d'una autoritat en el tema, la mateixa abans citada: «Això, donades les condicions històriques actuals del nostre país, ha estat d'una importància extraordinària. Únicament els qui hem viscut —i encara estem vivint— tota la nostra postguerra podem comprendre bé què significa, no solament per a la nostra vida religiosa, sinó per a la nostra cultura en general, aquest esdeveniment històric. Però fins prescindint de les circumstàncies històriques de la nostra terra en allò que concerneix l'ús públic de la pròpia llengua, la introducció —irreprimible— de l'idioma vernacular en el culte, tant per a nosaltres com per a qualsevol poble... és d'una importància capital per al desplegament de l'idioma. És un fet espiritual, cultural, de primer ordre. Ara que ja ho tenim, d'una banda (de la banda religiosa) ens sembla quasi impossible que uns pobles, durant tants segles, no s'hagin adreçat a Déu en llur idioma en el culte oficial, emprant la llengua en què hom pensa. D'altra banda (la banda cultural), sentim la responsabilitat del moment present, perquè la litúrgia és una ocasió singularíssima de formar els catalans en el coneixement i en l'ús de llur idioma: d'un català correcte i bell, noble i precís, posat en el pensament i en els llavis d'un poble malmès pel bilingüisme i per la falta dels mitjans més ordinaris per formar-se degudament en el coneixement de la pròpia llengua»²⁵.

No vull pas dir, amb tot això, que en el cas específic de les terres de cultura catalana la supressió de les traves oposades a la franca introducció de la llengua del poble en la litúrgia degui de manera directa res al gran bisbe, que, finat cinquanta anys abans d'aquest transcendental fet, ni tan sols degué imaginar-lo; genèricament, però, el deute és considerable, per tot l'ascendent que Torras i Bages ha tingut i segueix tenint prou en la Catalunya cristiana del segle xx i la multiplicitat, abans ja esmentada, tant de veus prestigioses com de realitats palpables influïdes profundament per la seva pastoral personalitat; genèricament, també, el pes

25. OLIVAR, *op. cit.*, p. 168.

de l'esperit irredempt i capdavanter de Catalunya desvetllat per la Renaixença i les seves grans figures, que per ell tot sol res no hauria aconseguit segurament, ha fet pinya, tot sumant-s'hi, amb els afanys d'altres països i cultures, manifestats en alguns casos ja l'endemà mateix de Trento: una pinya de cristianisme llançat, congruent, autènticament evangèlic, que la temorenca inèrcia vaticana ja no ha pogut dissoldre en el seu immobilisme oficinesc.

La comesa ha estat àrdua, malgrat que l'absència de tota lògica en la secular posició oficial podia evidenciar-hi ja per ella mateixa una debilitat congènita, la incongruència ara patent que, almenys en aparença, hauria hagut de somoure i enderrocar d'una manera ben natural, sense esforç, un artifici mancat de base; bé ho expressa el text suara esmentat: «Ara que ja ho tenim... ens sembla quasi impossible que uns pobles, durant tants segles, no s'hagin adreçat a Déu en llur idioma en el culte oficial...» I és que la sordesa imperant era la pitjor de totes: la del sord culpable, conscient i avingut a ésser-ho, en bona part —i és el cas precís dels països de parla catalana, com el d'altres llengües que hom diria deixades al marge de la Pentecosta— perquè amb la falsa excusa de la universalitat del llatí²⁶ hom podia desentendre's de problemes comprometedors; un dels darrers, per exemple, el vinculat a les manifestacions de l'actual «procònsol» de torn, Lajos Kada, ben amatent a les queixes —impensable fóra, en canvi, la posició contrària— d'una «quinta columna» que es considera desatesa per la pastoral catalana.

Ara, però, no penso que es pugui tornar a la submissió que tant de mal ha fet i tan malament ens ha estat reconeguda; l'al·ludit rebuig popular dedicat pels barcelonins a don Marcelo González, posteriorment desagreguat per Roma amb no menys que la primacia de les Espanyes i el cardenalat, em sembla bona mostra d'un canvi d'actitud. L'evolució vertiginosa ha deixat massa malparats els immobilismes, i la gent ha après ja d'enfrontar-s'hi obertament, enfora no pas del veritable temor de Déu ans de la por supersticiosa. Tinc molt presents les paraules d'un metge cristià respecte a les seves divergències en relació amb l'encíclica *Humanae Vitae*: «A mi personalment em va fer sentir incompatible amb una Institució amb les directrius de la qual jo no estava d'acord. Si hagués estat un club, me n'hauria anat, perquè no en podia acceptar el reglament. Aleshores, sortosament, vaig descobrir que l'Església no era un club, sinó que era una família. En una família, encara que el pare i el fill no estiguin d'acord i arribin a posar-se tensos, poden reconèixer-se com a pare i fill i així he pogut romandre dintre d'aquesta família que estimo tant i on em trobo còmode i incòmode alhora, com a qualsevol família»²⁷.

26. KÜNG, *op. cit.*, p. 92 i s.

27. Es tracta del doctor Jordi Gol. Veg. M. ROIG, *Retrats paral·lels* / 3, Montserrat, 1978, p. 62.

També d'aquesta actitud directament valenta ens és exemple el gran bisbe Torras, malgrat la seva substancial mansuetud que prou he considerat en les ratlles precedents. Em torna ara a la ment i als ulls aquell *Mes del Sagrat Cor* esmentat abans (v. nota 4 i el seu context), compost fa ja molt més de cent anys, en plena època del misticisme carrincló, però fruit d'un pensament tan atemporal per profunditat que molts de nosaltres el coneixem de cor i hi manllevem encara per a les nostres pregàries d'avui, a punt ja d'enfilars el segle XXI, unes expressions del tot actuals, gens vuitcentistes. L'autor hi demana l'empara del metropolità de Tarragona: «Aquest petit llibre necessita una protecció i defensa, puix la moda, que en tot se fica, fins en les coses d'Iglésia, ha desterrat en gran part, i en detriment de la pietat verdadera i sòlida, l'ús de la llengua catalana de les funcions i pràctiques religioses; per lo qual aquest *Mes*, tenint de navegar contra corrent, cerca en V. E. I. un Patró de tanta autoritat com V. E. I. disfruta entre els prelats de la Iglésia, i d'un modo de pensar en la matèria que és ben notori».

«Navegar contra corrent», deia Josep Torras i Bages fa quasi cent vint anys; més de mig segle enrere, Carles Cardó seguia parlant d'«hostilitats incomprensibles», avui encara ben manifestes, com prou sabem. La Pentecosta, però, l'acte fundacional de l'Església, aviat deurà complir dos mil·lennis, i, malgrat això, l'Esperit que la vivifica i perpetua no deu pas haver abdicat la seva missió difusora, tot i la discordança que en una institució contínuament i còngrua autoproclamada catòlica —universal, doncs, ecumènica— suposa el tossut aferrament a criteris closos, exclusivistes, fruit d'una mal entesa romanitat i més aviat propis de l'antiga aliança divina amb el poble d'Israel que no de la nova i definitiva establerta per Jesucrist amb tota la humanitat.

Sens dubte, Roma fou providencial en el desplegament de l'Església, i ningú no pot negar racionalment que en les promeses evangèliques de Mt, 16, 18 i 28, 20 la divina presciència no la tingués en compte. Desaparegut l'Imperi romà, potser per la insuficiència d'un sistema polític basat fonamentalment sobre l'ampliació del sistema administratiu de l'urbs a la immensitat de l'àmbit imperial, la solució que potser haurien pogut aportar l'absolutisme de Dioclecià i Constantí i la nova organització política arribava massa tard, almenys per a una aplicació en el marc temporal. L'Església, en un pla ben divers, resolgué apropiars-la, mutatis mutandis, i se'n sortí airosa. Per això, tal com escriu R. W. Southern²⁸, quan Hobbes afirma que el papat és l'esperit de l'Imperi romà assegut sobre la pròpia tomba hi toca més que no creia; el mateix autor²⁹ diu que en certa manera l'evolució de la Roma imperial assoleix la màxima plenitud el segle XIII, amb Innocent IV, i no manquen altres

28. *Western Society and the Church in the Middle Ages*, Harmondsworth, 1976, p. 24.

29. *Op. cit.*, p. 24 i s.

opinions que parlen semblantment i jutgen l'Església hereva de l'Imperi romà³⁰. Al marge d'aspectes concrets com són la llengua, la litúrgia, l'ascendència formal dels temples, el calendari, la capitalitat, el dret canònic, la terminologia administrativa o l'organització en general, considero prova concloent d'aquesta romanitat la solidesa en el temps, els quasi dos mil anys d'Església romana, deguts sobretot —com tants altres «romanismes»— al geni polític i organitzador de l'antiga Roma que tan acusada intervenció tingué en l'essència constitutiva d'aquest altre *imperium* i en féu un bon exemple d'aquella interpretació providencial de la història expressada amb una afirmació popular i potser per això mateix ben gràfica: Déu fa els camins rectes amb ratlles tortes.

I ben tortes en aquest cas, perquè l'aparent contrasentit d'una Providència enclina a valdre's precisament d'un contrincant poderós i aferrissat per a la realització dels seus plans sembla una desviació, una sobrenatural paradoxa; unes ratlles tortes, però, que no cal retòrcer més encara, com s'ha fet, amb una altra incongruència —aquesta ja no aparent sinó manifesta—, la d'una Pentecosta desvirtuada per aspectes de la romanitat massa estrictament humans o, pitjor encara, només polítics. L'organització romana era circumstanciadament quasi perfecta, i el pla diví podia manllevar-la per a la Roma cristiana, però els objectius genuïns de l'Imperi i els del pontificat res no tenien de comú: «La meua reialesa no és d'aquest món».

Al llarg de quasi dos mil anys, l'entestada prepotència ha costat culpablement a l'Església romana alienacions tan lamentables com les de molts milions de cristians orientals i germànics. Sobretot aquests darrers poden veure ara en moltes coses quina raó no hi han tingut sempre; i no cal dir que un dels punts de tensió havia estat el culte en la llengua del poble, precisament aquella en la qual el dia de Pentecosta sentiren tots els presents oficiar l'Esperit en la difusió de la Paraula, i ben més prop nostre, ara farà aviat cent quaranta anys, seguia manifestant-se a la humil filla d'un moliner de Lorda la Mare de Déu: en aquest cas, l'occitana *lenga de Bigòrra*³¹, no pas la imposada aleshores pels «dictadors de la llibertat», que en llur odi a una característica tan embellidora del món natural —el de la Creació, doncs— com és la diversitat prosseguien eficaçment el brutal genocidi posat en marxa sis segles abans per uns elements tan contraris a ells però tan igualment cruels en llur obsessa follia uniformista com els Borbons i l'església romana; un autèntic pecat contra l'Esperit Sant, i sense propòsit d'esmena, ben al contrari.

30. J. KOCH, *Historia de Roma*, Barcelona, 1930, p. 327 i s.; F. SOLDEVILA, *Història de Catalunya*, vol. I, Barcelona, 1934, p. 16; J. VICENS I VIVES, *Aproximación a la Historia de España*, Barcelona, 1952, p. 31; F. HEER, *Europäische Geistesgeschichte*, Stuttgart, 1953, p. 39 i s.; M. KEEN, *The Pelican History of Medieval Europe*, Harmondsworth, 1968, p. 12 i s., 143; W. ULLMANN, *Medieval Political Thought*, Harmondsworth, 1975, p. 19 i s. També SOUTHERN, *op. cit.*, p. 22.

31. R. CABIÉ, «Litúrgia e pietat populara. Qualques aspectes significatius dins l'història d'Occitània», a *Miscel·lània Litúrgica Catalana*, 6 (1995), p. 142.

El benaurat Josep Torras i Bages no estava pas sol quan defensava la condició vernacla de la fe, la catequesi, la predicació i l'oració. Per això temps ençà aquesta defensa anà passant a l'ofensiva general, i els assoliments superaren les previsions del bon prelat, que no degué ni somniar una litúrgia íntegrament catalana. Hi ha encara un altre aspecte, però, que ens cal encomanar al seu patronatge, una actitud que segueix obligant-nos a obrar com ell mateix, a «navegar contra corrent», perquè bona part de l'església —la que no té dret a la inicial majúscula, per tal com no es mou pels impulsos de l'Esperit ans només atjada pel poder polític— no interromp per ara les seculars «hostilitats incomprensibles» adreçades contra Catalunya i la seva llengua malmesa, molts anys perseguida amb la col·laboració d'aquests mateixos i mesquins eclesiàstics, inventors, ja tan d'hora com el segle xv, de l'odiosa expressió francament anticatalana «*¡Hablad en cristiano!*»³². A gairebé setanta anys de distància l'un de l'altre, dos dels «corregidors» que el Vaticà periòdicament ens imposa han manifestat criteris anàlegs sobre l'ús pastoral del català. Tedeschini, entre 1921 i 1929 nunci a Madrid, ordena al «Foment de Pietat Catalana» (v. abans, nota 24 i el seu context) que elimini d'aquesta denominació l'adjectiu gentilici i miri de publicar també textos en llengua espanyola; com si els fidels d'Espanya residents a Catalunya no hi tinguessin prou i fins i tot massa publicacions de tota mena en la seva parla! Darrerament, el nunci actual —i també ho he esmentat abans— ha tornat a posar el mateix disc, tan vell i ratllat, en considerar pastoralment desatesos a casa nostra els espanyols, criteri la falsedat del qual comprovarà fàcilment qui es molesti només a consultar els horaris de les celebracions que solen estar exposats a la porta dels temples i on se n'indica la llengua.

Ja fa anys que tot un poble va desapareixent de mica en mica, i una església que es diu vivificada pel Pare dels pobres i conseqüentment hauria de posar-se al costat dels oprimits segueix, ben al contrari, fent-hi el joc als opressors. La nació d'on és fill l'actual pontífex, tradicionalment ben fidel a Roma, també va estar repartida entre potències imperialistes, i el seu idioma es veié igualment amenaçat per l'acció dels invasors. Oi, doncs, que potser ara pot hom parlar sense embuts i més que mai d'«hostilitats incomprensibles»? Crec que en l'estat actual de la causa, la beatificació de Josep Torras i Bages depèn només del miracle reglamentari; mogut per la seva disposició a «navegar contra corrent», quin prodigi tan miraculós no fóra un cop de timó que fes tornar Església veritable una església discutible!

32. SOLDEVILA, *op. cit.*, vol. II, p. 241 i s.